

Future Research of Rural-Urban Linkages for the Economic Reconstruction of Rural Space (Case Study: Rural Settlements of Qom Province)

Naser Shafieisabet^{1*} & Sogand Khaksar²

1. Department of Human Geography & Spatial Planning, Faculty of Earth Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

2. Department of Human Geography & Spatial Planning, Faculty of Earth Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

* Corresponding author: Email: n_shafiei@sbu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article History:

Received: 10 February 2024

Received in revised form: 29 April 2024

Accepted: 29 June 2024

Published online: 23 September 2025

Keywords:

Rural-Urban Links, Spatial Developments, Rural Economy, Qom Province

ABSTRACT

Today, in many countries of the world, including Iran, due to the many open and hidden capacities in the two-way interaction of rural and urban centers in the regional area, the governments have always considered the establishment of rural-urban linkages.; But despite this, the capacity of these linkages has not been utilized as much as it should be in our country. The current research, with a future research approach using the scenario writing method, has analyzed the future state of the capacity of rural-urban linkages and the economic reconstruction of the rural space in Qom province. This research, which is practical in terms of purpose, has been compiled by describing and analyzing information in two ways, questionnaire and documents. To analyze the data, Mic Mac software and Scenario Wizard were used, and screening and validation of indicators and future forecasting were carried out in the context of decision-making about the capacity of rural-urban linkages to rebuild the economic atmosphere of the village of Qom province. The geographical scope of this research is Qom province. The findings of this research showed that 20 drivers were effective as the main capacities of rural-urban linkages and economic reconstruction of the rural area in the study area, and based on these drivers, scenario writing was presented. Among the most important key factors in the final rating of this research, are the importance of increasing the quality and accessibility of the roads between the city and the village, the partnership and investment of urban areas in rural activities, the expansion of rural-urban public transportation services and He pointed out the construction of urban industrial and workshop units in the villages. In this research, by identifying the most important driving forces, the planning approach with the scenario writing method was used. The best and most ideal possible conditions refer to the driving elements such as the quality and accessibility of the roads between the city and the village, the partnership and investment of the cities in rural activities, etc. will be positive.

Cite this article: Shafieisabet, N., & Khaksar, S. (2025). Future Research of Rural-Urban Linkages for the Economic Reconstruction of Rural Space (Case Study: Rural Settlements of Qom Province). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 20(3), 45-57.

<https://doi.org/10.71633/jshsp.2025.1032476>

© The Author(s)

Publisher: Islamic Azad University, Rasht Branch

Extend Abstract

Introduction

In numerous countries worldwide, including Iran, the establishment of rural-urban linkages has consistently garnered governmental attention due to the substantial explicit and implicit capacities inherent in the reciprocal interactions between rural and urban centers at regional levels. Nevertheless, the potential of these linkages remains underutilized within our nation. In this context, Douglas posits that the functions and roles performed by cities in most rural areas are a consequence of mutual dependencies, devoid of any unilateral urban-to-

rural causality. Cities serve as pivotal hubs for large-scale agricultural markets and the regional and supra-regional distribution of rural commodities. In the studied region (rural-urban settlements of Qom Province), despite the significant role that rural-urban linkages and the exploitation of their facilities and capacities can play in the economic reconstruction of rural areas, the potential of these linkages has been comparatively underutilized, both nationally and particularly within Qom Province.

Methodology

This research, in terms of purpose, is an applied study with a futures studies approach, employing scenario planning to analyze the future state of rural-urban linkage capacities and the economic reconstruction of rural space in Qom province. The data collection and final research results are considered qualitative. In this study, using the MICMAC method, after identifying key variables and components from the experts' perspective, a matrix of cross-impact analysis was formed, and the level of interaction between these variables was determined through expert opinions. Finally, utilizing the Delphi technique, the indicators were screened and validated. Subsequently, the Scenario Wizard software was used to forecast the future and develop scenarios for decision-

making regarding rural-urban linkage capacities in the economic reconstruction of rural space in Qom province. Furthermore, the description and analysis of information were conducted through questionnaire and documentary methods. The statistical population of this research comprises experts, including 31 academic experts from universities such as Shahid Beheshti, Tehran, Tarbiat Modares, Kharazmi, and Tabriz, as well as experts from the Management and Planning Organization, Agricultural Jihad, Governorate, Provincial Governorate, and the Municipalities Organization of Qom province. In the qualitative section of the research, the sample size continued using the snowball sampling method until theoretical saturation was reached.

Results and Discussion

In this research, considering the identification of various dimensions of the subject, a futures study was conducted on the capacities of rural-urban linkages and the economic transformations of rural space. Influential factors and key drivers in this area were identified based on the subject literature, research background, field surveys, and interviews with experts from relevant organizations in the rural economy and rural planning specialists. Subsequently, a cross-impact matrix of these factors was presented to local experts and officials for reviewing the dimensions and components of the questionnaire and assigning weights to them. The weighting of indicators was performed through pairwise comparisons, and the level of

interaction between variables was measured with numbers between zero and three, based on the degree of importance and uncertainty. The findings of this study revealed that 20 drivers were influential as the main capacities of rural-urban linkages and the economic reconstruction of rural space in the studied area, based on which scenarios were developed. Among the most critical key drivers in the final scoring of this research, in order of importance, are the improvement of the quality and accessibility of roads between cities and villages, urban investment and partnerships in rural activities, expansion of rural-urban public transportation services, and the establishment of urban industrial and workshop units in rural areas.

Conclusion

The capacity of rural-urban linkages for the economic reconstruction of rural areas has not witnessed significant positive dynamism in

recent decades, and in recent years, it has faced even greater challenges. Therefore, it necessitates a thorough and comprehensive

understanding of the key drivers within the context of recognizing the influential and influenced components of the system. Since the science of futures studies encompasses a set of efforts that, by searching for resources, patterns, and factors of change or stability, visualizes potential futures and plans for them, it reflects how the reality of "tomorrow" emerges from the change (or stability) of "today," considering the conditions of each region. Hence, in this research, by identifying the most important key driving forces, a scenario planning approach was employed. The results obtained from the

Funding: This research is extracted from a doctoral dissertation in Rural Geography and

Authors' Contribution: The authors contributed equally to all sections of this manuscript.

Conflict of Interest: The authors of this research declare that, regarding the publication of the submitted article, they have fully adhered to publication ethics, including avoiding plagiarism, misconduct, data fabrication, or dual

Acknowledgments: This article is extracted from a doctoral dissertation in Rural Geography and Planning conducted at Shahid Beheshti University. The authors express their gratitude to the supervising and consulting professors for their efforts in conducting this research

MICMAC software output, in the variable dispersion diagram, indicate that the quality and level of road access between urban and rural areas, urban partnerships and investments in rural activities, and the expansion of rural-urban public transportation services are among the most critical systemic variables for creating transformation in the economic reconstruction of rural spatial. These variables offer the best and most ideal conditions for positively impacting the economic reconstruction of the rural space in the studied region.

Planning conducted at Shahid Beheshti University in Tehran and financially supported by the Presidential Research Fund.

submission and publication. There are no commercial interests involved, and the authors have not received any payment for their contribution.

آینده‌پژوهی ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری برای بازساخت اقتصادی فضای روستایی (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی استان قم)

ناصر شفیعی ثابت^{۱*} و سوگند خاکسار^۲

۱. گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۲. گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

* نویسنده مسئول: Email: n_shafiei@sbu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	امروزه در بسیاری از کشورهای جهان، از جمله ایران، به دلیل وجود ظرفیت‌های فراوان آشکار و پنهان در تعامل دو سویه مراکز روستایی و شهری در پهنه منطقه‌ای، دولت‌ها همواره ایجاد پیوندهای روستایی-شهری را مد نظر داشته‌اند؛ اما با وجود این، در کشور ما آنطور که باید از ظرفیت این پیوندها استفاده نشده است. پژوهش حاضر با رویکرد آینده‌پژوهی و با استفاده از روش سناریونویسی، به تحلیل وضعیت آینده ظرفیت پیوندهای روستایی-شهری و بازسازی اقتصادی فضای روستایی استان قم پرداخته است. این پژوهش که از نظر هدف کاربردی است، با توصیف و تحلیل اطلاعات به دو روش پرسشنامه‌ای و اسنادی تدوین شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای میک مک و سناریو ویزارد استفاده شد و غربالگری و اعتبارسنجی شاخص‌ها و پیش‌بینی آینده در چارچوب تصمیم‌گیری در مورد ظرفیت پیوندهای روستایی-شهری برای بازسازی فضای اقتصادی روستای استان قم انجام شد. محدوده جغرافیایی این پژوهش استان قم است. یافته‌های این تحقیق نشان داد که ۲۰ پیشران به عنوان ظرفیت‌های اصلی پیوندهای روستایی-شهری و بازسازی اقتصادی منطقه روستایی در محدوده مورد مطالعه مؤثر بودند و بر اساس این پیشران‌ها، سناریونویسی ارائه شد. از جمله مهم‌ترین عوامل کلیدی در رتبه‌بندی نهایی این تحقیق، می‌توان به اهمیت افزایش کیفیت و دسترسی جاده‌های بین شهر و روستا، مشارکت و سرمایه‌گذاری مناطق شهری در فعالیت‌های روستایی، گسترش خدمات حمل و نقل عمومی روستایی-شهری و احداث واحدهای صنعتی و کارگاهی شهری در روستاها اشاره کرد. در این تحقیق با شناسایی مهم‌ترین نیروهای پیشران، از رویکرد برنامه‌ریزی با روش سناریونویسی استفاده شد. بهترین و ایده‌آل‌ترین شرایط ممکن به عناصر پیشران مانند کیفیت و دسترسی جاده‌های بین شهر و روستا، مشارکت و سرمایه‌گذاری شهرها در فعالیت‌های روستایی و غیره اشاره دارد که مثبت خواهد بود.

استناد: شفیعی ثابت، ناصر و خاکسار، سوگند. (۱۴۰۴). آینده‌پژوهی ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری برای بازساخت اقتصادی فضای روستایی (مطالعه

موردی: سکونتگاه‌های روستایی استان قم). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۲۰ (۳)، ۵۷-۴۵.

<https://doi.org/10.71633/jshsp.2025.1032476>

مقدمه

شهر و روستا به‌مثابه دو سکونتگاه انسانی از دیرباز با یکدیگر در رابطه بوده و این روابط همواره بر ساختار اقتصادی فضای روستایی و شهری اثرگذار بوده است. باوجود پژوهش‌های پرشمار در زمینه برنامه‌ریزی توسعه محلی و روستایی و وجود ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های آشکار و پنهان بسیار در شکل‌دهی پیوندهای روستایی - شهری و موضوع بنیادین بازساخت اقتصادی فضای روستایی در چارچوب جریان‌های دوسویه نادیده انگاشته شده است. نخستین و برجسته‌ترین شکل پیوند روستایی - شهری که جریان محصولات از نواحی روستایی به کانون‌های شهری برای مصرف‌کنندگان محلی و ارسال به بازارهای منطقه‌ای و جهانی است. در سوی روبروی آن هم جریان جابه‌جایی کالاهای صنعتی و کارخانه‌ای از کانون‌های شهری به‌سوی سکونتگاه‌های روستایی قرار دارد (Tacoli, 1998). در این راستا، داگلاس باور دارد که کارکردها و نقش‌هایی که شهرها در بیشتر مناطق روستایی ایفا می‌کنند، پیابند وابستگی‌های دوسویه‌ای است که هیچ‌گونه چرایی یک‌سویه شهری به‌سوی روستایی ندارد؛ وانگهی بایسته است به پیوند روستایی - شهری به‌مثابه پیشرفت دهنده دوسویه یکدیگر، نگریت (Douglass, 2018).

شهرها به‌مثابه کانون‌های گستره بالای بازار کشاورزی و توزیع منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای کالاهای روستایی کار می‌کنند. به سخن دیگر، ازآنجا که بازاریابی شهر مینا نمی‌تواند جدا از مازاد تولید چشمگیر در مناطق روستایی وجود داشته باشد، بنابراین، تولیدکنندگان روستایی برای توسعه تولید، وابسته به توسعه دوسویه شبکه‌های بازاریابی ارائه شده به دست شهری‌ها و نظام‌های شهری هستند که پی آیند آن توسعه دوسویه روستایی - شهری است به‌این‌ترتیب، فعالیت کشاورزی وابسته به افزایش عرضه پی‌درپی نهاده‌های کشاورزی و نوسازی ظرفیت‌ها و امکانات مناطق روستایی است که از نظر اقتصادی ناتوان شده است. در این راستا، خاستگاه بنیادین رشد شهرها، افزایش تقاضا برای کالاهای غیرکشاورزی برای مصرف خانوارهای روستایی است. همچنین، شهرها به‌مثابه کانون‌هایی تسهیلاتی برای افزایش رفاه روستایی و بالابردن درآمدهای واقعی روستا برای خانوارهای روستایی کار می‌کند. این در حالی است که بهره‌گیری از ظرفیت‌های فراوان پیوندهای روستایی - شهری باعث ایجاد مشاغل بیشتر و بهتر کشاورزی و غیرکشاورزی می‌شود. این دو فضا و فعالیت‌های موجود در آن، پیوندهای سرمایه‌گذاری، تولید و مصرف که موجب توسعه و تحول اقتصاد شهری و روستایی می‌شود را آسان می‌سازد (Proctor et al., 2014).

همچنین، واکاوی موضوع ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری به‌ویژه در چند دهه گذشته نشان می‌دهد که یکی از بنیادی‌ترین چالش‌ها در زمینه رشد بی‌رویه شهرها و نارسایی‌ها و پیچیدگی‌های اجتماعی و اقتصادی در واماندگی، سست‌شدن و فروپاشی زندگی روستایی ریشه دارد و رشد و توسعه بسیاری از کشورها در گرو ساماندهی عرصه‌های روستایی نهفته است. به‌طوری که این چالش‌ها در بسیاری از کشورهای درحال توسعه همچون ایران، مانع بهره‌گیری مناسب از ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری شده است (Tacoli & Mcgranahan, 2015).

در ناحیه مورد مطالعه (سکونتگاه‌های روستایی - شهری استان قم)، باوجود این که پیوندهای روستایی - شهری و بهره‌گیری از امکانات و ظرفیت‌های آن نقش چشمگیری در باز ساخت اقتصادی نواحی روستایی می‌تواند داشته باشد؛ ولی، از ظرفیت پیوندها در کشور و به‌ویژه استان قم کمتر بهره‌گیری شده است. بنابراین، پیوندهای روستایی - شهری و بهره‌گیری از امکانات و ظرفیت‌های آن در روستاهای مورد مطالعه با چالش‌های زیادی روبرو است. بدین‌سان، ازآنجا که تعداد زیادی از جمعیت استان قم هنوز در نواحی روستایی زندگی می‌کنند، نگرستن به این مقوله برای کاهش شکاف میان آنچه که باید باشد و آنچه که اکنون در نواحی روستایی استان مشاهده می‌شود؛ از اهمیت بنیادین برخوردار است. افزون بر این، باوجود این که استان قم در مرکز کانونی سه استان بزرگ صنعتی مانند تهران، اصفهان و مرکزی استقرار دارد و باتوجه به وجود واحدهای بزرگ تجاری و صنعتی، از امکانات و ظرفیت‌های فراوان سرمایه‌گذاری در گردشگری، صنایع و معادن، کشاورزی و صنایع دستی برخوردار است. ازاین‌رو، پژوهش حاضر در نظر دارد با آینده‌پژوهی تأثیر ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری را در ارتباط با بازساخت اقتصادی فضای روستایی استان قم تبیین نماید. همچنین، پرسش بنیادین پژوهش پیش رو این است که بهره‌گیری از ظرفیت‌های آشکار و پنهان پیوندهای روستایی - شهری چه تأثیری در بازساخت اقتصادی فضای روستایی استان قم دارد؟

ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و بازساخت اقتصادی فضای روستایی: پیوندهای روستایی - شهری مجموعه‌ای از اتصال و تعامل زنجیروار فضایی (مانند جریان مردم، کالا، پول و اطلاعات) و اتصال زنجیره‌ای بین بخش‌های اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) در هر منطقه یا ناحیه است. در این رابطه، ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری به مثابه توانایی مدیریت برای تولید خروجی مناسب تلقی می‌شود که در بسیاری از موارد کیفیت عملکرد مدیریت را در قالب ارائه خدمات برای استفاده از ظرفیت‌های موجود و پرداختن به حل مشکلات و یا بهبود عملکرد سیستم نشان می‌دهد (Tacoli & Mcgranahan, 2015). هرچند گفتمان ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری از چند دهه گذشته در درون پژوهش‌های فضایی جغرافی‌دانان به گونه‌ای ویژه و پژوهشگران دیگر رشته‌ها بوده است؛ ولی، با وجود گستردگی موضوع؛ نوع رویکردها و نگاه به آن در پژوهش‌ها بسیار ناهمسان بوده است. در اینجا مروری بر ادبیات تحقیق در رابطه با موضوع نشان می‌دهد که نبود پژوهشی هماهنگ از لحاظ رویکردی که ظرفیت‌های پیوندهای شهری - روستایی برای بازساخت اقتصاد روستایی را مورد واکاوی قرار داده باشد، به روشنی آشکار است؛ بنابراین، در بررسی پیشینه پژوهش منابعی که به هر ترتیبی با موضوع مورد مطالعه در ارتباط بوده‌اند مدنظر و مورد بررسی قرار گرفت.

راندینلی (۱۹۹۰) ظرفیت پیوند میان روستا و شهر را وابسته به روابط متقابل افراد که حاصل پیوندهای کالبدی مبتنی بر وابستگی متقابل به منابع و نیز شبکه‌های حمل‌ونقل می‌دانند (Rondinelli, 1990). تاکولی (۱۹۹۸) بیان می‌کند ناکامی در استفاده از ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری ریشه در بسیاری از موارد اتخاذ راهبردهای جدانگاره به سبب ناآگاهی و بی‌توجهی به درهم‌آمیختگی روابط پیونددهنده روستایی شهری است که دربرگیرنده ابعاد مکانی - فضایی و ابعاد بخشی است (Tacoli, 1998). داگلاس (۱۹۸۹) پیوندهای دوسویه روستایی - شهری را در قالب پنج نوع جریان بین شهر و روستا مانند جریان‌های مردم، تولیدات، سرمایه، کالا و اطلاعات تقسیم‌بندی می‌کند (Douglass, 1989). اولوا و اسولا و همکاران (۲۰۰۸) بهبود ظرفیت پیوندهای روستایی و شهری را در منطقه مورد مطالعه خود (نیجریه) تنها از طریق سرمایه‌گذاری در فن‌آوری‌های جدید در فعالیت‌های کشاورزی میسر می‌داند (Oluwasola & Osuntogun, 2008).

سازمان بین‌المللی همکاری و توسعه اقتصادی اروپا (OECD, 2013) اظهار می‌کند که در محقق کردن ظرفیت پیوندهای روستایی و شهری، اتخاذ رویکرد مشارکتی جهت توسعه اقتصادی، منجر به هدایت کالاهای عمومی، دستیابی به مقیاس اقتصادی خدمات عمومی، توسعه فرصت‌های جدید اقتصادی، ظرفیت‌سازی و بهبود مدیریت خواهد شد (Akkoyunlu, 2015). در این راستا، کنوانسیون کشاورزی روستایی در برنامه‌های خود به ضرورت برقراری پیوندهای روستایی - شهری و تقویت پتانسیل‌های موجود در این رابطه در راستای فراگیر کردن توسعه پایدار تأکید می‌کند (Knickel et al., 2021). تانجانگ و همکاران (۲۰۲۴) مفهوم ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری را در رابطه با توسعه فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات بررسی کرده و بیان می‌کند که توسعه این فناوری در نواحی روستایی همزمان با نواحی شهری امکانات قدرتمندی برای کشورها و نواحی فقیر جهت غلبه بر چالش‌های خود فراهم می‌آورد (Tanjung et al., 2024). ایجر و همکاران توسعه راه را در دسترسی روستاییان به جاده، راه‌های مناسب برای ارائه محصولات کشاورزی و غیرکشاورزی به شهر و خدمات ضروری تلقی می‌کنند (Eger III & Smith, 2021). همچنین، جعفری و همکاران (۲۰۲۳) بر ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری در کاهش فقر تأکید کرده و نادیده گرفتن ارتباط روستا با شهر را موجب ناکارآمدی، نابرابری و مانع توسعه قلمداد می‌کنند (Jafari et al., 2023). ژائو و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی بیان می‌کنند انتقال صنعت به مراکزی با اندازه جمعیت متوسط، موجب استفاده از ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و یکپارچه شدن کشاورزی و صنعت شده و زمینه مناسبی نیز برای ارتباط متقابل مراکز کوچکتر و بزرگتر فراهم می‌کند (Zhu et al., 2024). اندرسون (۲۰۲۵) بیان می‌کند که ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و وابستگی‌های اقتصادی بین آن‌ها به صورت شبکه‌ای به فضای زندگی انسان‌ها شکل می‌دهد به طوری که همگام با این نوع پیوند اقتصادی شهرها با روستاها، شکل‌پذیری جریان کالا و سرمایه، شبکه‌های روستایی - شهری و شبکه بازاری در سطح ناحیه و منطقه شکل می‌گیرد (Andersson, 2025). همانطور که تاکولی (۲۰۲۵) استدلال می‌کند، برای شناخت ظرفیت و امکانات پیوندهای روستایی شهری، توجه به توسعه اقتصادی و تحول ساختاری ضروری است (Tacoli et al., 2025).

در ایران نیز مطالعات فراوانی به منظور تبیین ظرفیت پیوندهای شهری و روستایی و اثرگذاری آن بر اقتصاد روستایی صورت گرفته است. برای نمونه، شریف‌زادگان و ملک‌پور در مطالعه‌ای بیان می‌کنند ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و

بازساخت اقتصادی مبتنی بر نیروهای انسانی، دانشی و محیطی محلی است و مزیت‌های نسبی مرتبط با محیط روستایی در سال‌های اخیر با محدودیت‌های طبیعی روبرو شده، می‌توان باتکیه بر انسجام اجتماعی و شبکه روابط اعتمادسازی شده اقدام به حرکت به سمت مزیت‌های رقابتی همکارانه کرد (شریف‌زادگان و ملک‌پور، ۱۳۹۴). در مطالعه دیگر، طاهرخانی و افتخاری بیان می‌کنند که توسعه هیچ‌یک از نقاط شهری بدون وجود پیوند با نقاط روستایی امکان‌پذیر نیست (طاهرخانی و افتخاری، ۱۳۸۳). سعیدی و تقی‌زاده (۱۳۸۴) ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و توسعه منطقه‌ای را مورد واکاوی قرار داده و بیان می‌کنند که نوعی همگونی و همسازی در سطوح توسعه وجود دارد که فراتر از ساختار ظاهری جوامع، شامل ساخت و بافت متفاوت فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و انسان‌شناختی، قابل‌مشاهده است (سعیدی و تقی‌زاده، ۱۳۸۳). صرامی (۱۳۸۴) بیان می‌کند که ظرفیت پیوند روستایی - شهری ارتباط مستقیمی با مشخصات انسانی جمعیت فشرده، فعالیت‌های صنعتی و تجاری، شهرها و روستاهای آن داشته و مکمل یکدیگرند. اما متأسفانه در چند دهه اخیر از یک سو شهرنشینی و صنعت بر دیگر فعالیت‌ها و اشکال زندگی غلبه یافته و از دیگر سو به تضعیف و تخلیه بسیاری از روستاها و رابطه یک‌طرفه، نامتعادل و وابستگی آنها به شهر انجامیده است (صرامی، ۱۳۸۴). رضوانی و شاه‌چراغ (۱۳۹۰) ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری را مرتبط با شبکه‌های مهاجرت و توسعه روستایی دانسته و بیان می‌کنند که مهاجران روستایی ساکن شهر با انگیزه‌های عاطفی، اخلاقی و اقتصادی، روابط و پیوندهای خود با روستاهای زادگاهشان را حفظ و تقویت کرده‌اند و به‌ویژه از طریق وجوه ارسالی، حفظ و تقویت املاک و سرمایه‌گذاری اقتصادی و عمرانی در روستاها، نقش مؤثری در ایجاد اشتغال و توسعه روستایی داشته‌اند (رضوانی و شاه‌چراغ، ۱۳۹۰). اجاق و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری را در کاهش فقر روستایی مورد ارزیابی قرار داده و بیان می‌کنند که فقر روستایی نتیجه توزیع ناعادلانه درآمد و امکانات مابین کانون‌های شهری و روستایی بوده و با برهم‌خوردن تعادل سرمایه و امکانات رفاهی می‌توان گفت تعامل اقتصادی مابین این نواحی نیز کاهش می‌یابد (اجاق و همکاران، ۱۴۰۰).

بازساخت اقتصادی فضای روستایی: یکی از موضوعات و مقوله‌های نوظهور اقتصادی در نیمه اول قرن بیستم، پیدایش و گسترش مفهوم بازساخت اقتصادی برای عبور از بحران‌های اقتصادی و یا کوتاه کردن مسیر دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی توسط دولت‌ها بوده است (Grinin & Grinin, 2022). اصطلاح بازساخت اقتصاد روستایی، فرایندی برای ایجاد دیدگاهی فعال در زمینه ایجاد تغییر اقتصادی است. مطابق این ایده مشکلات موجود در اقتصاد روستایی از قبیل زوال محیط زیست، برون سپاری، بی‌کفایتی مدیران محلی، فقر، اعتیاد و غیره با طراحی و سازمان‌دهی نهادهای اقتصادی قابل حل است (Melman, 1976). ازساخت اقتصاد روستایی مبتنی بر ایده‌های اقتصاددانان و متفکران نهادی در بخش‌های مختلفی است که متناسب با تخصص خود وضعیت موجود را مورد واکاوی و نقد قرار داده و شیوه‌های سازماندهی جامعه برای رسیدن به وضعیت مطلوب را پیشنهاد می‌کنند (Veblen et al., 2018). در واقع، بازساخت اقتصادی اشاره بر طرح‌ها و ایده‌هایی دارد که به عنوان جایگزین طرح‌ها و ایده‌های قبلی برای سازماندهی وضع موجود مورد استفاده قرار می‌گیرد (Goodman, 1962; Schultz et al., 2021).

نیاز به بازساخت اقتصادی زمانی پدید می‌آید که سازمان‌دهی مشکلات اساسی در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی و حتی اپوزیسیون، مانند سازمان دهی جنبش‌های اجتماعی معاصر، دشوار به‌نظر برسد. این حوزه‌ها هرکدام تمایل دارند که از راه حل‌های کوتاه مدت، حمایت کنند بطوری که منابع و قدرت را به گونه‌ای که پاسخ‌گوی نیازهای شهروندان باشد، سازماندهی کند (Brantmeier, 2018; Commoner, 1990). زیلنیک (۲۰۰۷) بیان می‌کند که در بازساخت اقتصادی تأکید بر آن است که چشم انداز در ارتباط تنگاتنگ با شیوه تولید اقتصادی و عملکرد نیروهای اجتماعی و سیاسی شکل می‌گیرد (Zieleniec, 2007). در این نوع از سیاست‌گذاری منافع ناهمگون گروه‌های اجتماعی، شکل‌گیری تضاد اجتماعی حاصل از سیاست‌گذاری، تأثیر بازتوزیع منابع بر قدرت سیاسی رقیب و دست‌کاری سیاسی بازارهای اقتصادی مطالعه می‌شود (Sotirov & Memmler, 2012).

در این رابطه کنترل ثروت، سرمایه و تولید در جامعه به وسیله طبقات مختلف جامعه منجر به شکل‌گیری و تقویت شکل خاصی از اقتصاد سیاسی خواهد شد (Caporaso & Levine, 1992; Hollist & Caporaso, 2020). از این رو سیاست‌گذاری دولت مرکزی در امور اقتصادی و بازساخت اقتصاد فضای روستایی با چیزی بیش از بررسی کارکردهای محض اقتصادی همانند عرضه و تقاضا و با حوزه سیاست، جامعه‌شناسی و از جمله با سکونتگاه‌های جغرافیایی سروکار دارد (Gallagher et al., 2009). کلارک و فستر (۲۰۱۰) معتقدند که امروزه امور اجتماعی با تمرکز بر مسائل مالی و اقتصادی در تحلیل‌های سیاسی و جامعه‌شناختی را نمی‌توان کنار گذاشت. مسائل مالی و اقتصادی با امور سیاسی و پویای سیاسی و مبارزاتی و اعتراضات در پیوند

است اما تنها عامل تأثیرگذار و نقش آفرین نخواهد بود (Clark & Foster, 2010). شارع‌پور (۱۳۹۸)، بیان می‌کند که نوع سازوکار اقتصادی در جامعه به این موضوع بستگی دارد که نهادها و بازیگران سیاسی چگونه انباشت سرمایه را انجام می‌دهند؛ بنابراین یکی از مباحث عمده سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در حوزه اقتصادی تخصیص منابع مالی است، طبق این چهارچوب سیاست و اقتصاد شبیه به هم هستند؛ زیرا هم در کارکردهای سیاست و هم در کارکردهای اقتصاد تخصیص و توزیع منابع نهفته است؛ به‌طوری که شکل‌گیری حکومت، نهادها و مستندات سیاسی (قانون برنامه‌ریزی) در جهت حفظ نظم و توزیع بهینه منابع نظیر کالاهای عمومی و دستیابی به توسعه است. نقطه مشترک تمام نظریه‌پردازان در حوزه سیاست‌گذاری حکومت مرکزی موید اهمیت نقش سرآمدن اقتصادی و قدرتمندان سیاسی در توزیع و تخصیص این منابع است. امیدی و قلمکاری (۱۳۹۸)، در تحقیقی با رویکرد نهادگرایانه بیان می‌کنند که اگر زیرساخت سرمایه‌های سیاسی، حقوقی و فرهنگی، سرمایه‌گذاری و تولید را تشویق کند، موجب توسعه و پیشرفت اقتصادی فراهم می‌شود. عواملی نظیر بی‌ثباتی سیاست داخلی و همسو نبودن سیاست خارجی برای توسعه اقتصادی، سلب مالکیت، فساد اقتصادی و اداری، انحصار، نامنی، شرایط سرمایه‌گذاری و تولید را شدیداً کاهش داده و موجب افت بهره‌وری عوامل تولید می‌شود.

بدین ترتیب، هرچند در کشور ایران، از چند دهه گذشته، موضوع ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و نقش اثرگذار آن برای باز ساخت اقتصادی فضای روستایی، در درون پژوهش‌های فضایی به‌وسیله جغرافی‌دانان و پژوهشگران دیگر رشته‌ها هم موردتوجه قرار گرفته است؛ ولی باوجود گستردگی موضوع؛ نوع رویکردها و نگاه به آن در پژوهش‌ها بسیار ناهمسان بوده است. نبود پژوهشی نظام‌مند در راستای اتخاذ رویکرد آینده‌پژوهی که پیش‌ران‌های موجود در ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری را از نگاه بازساخت اقتصادی فضای روستایی مورد واکاوی و ارزیابی قرار دهد، به‌گونه‌ای آشکار نمایان است. بااین‌وجود، پژوهش‌های انجام شده هر کدام در جای خود به بررسی این موضوع از دیدگاه‌های گوناگون پرداخته‌اند؛ ولی، این پژوهش کوشش دارد ظرفیت‌های آشکار و پنهان پیوندهای روستایی - شهری را همبسته با موضوع ارزشمند بازساخت اقتصادی فضای روستایی را به‌مثابه گفتمانی نوین واکاوی نماید.

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی است. شیوه گردآوری اطلاعات و نتایج نهایی پژوهش کیفی محسوب می‌شود. با استفاده از روش میک‌مک، پس از شناسایی متغیرها و مؤلفه‌های مهم از نظر کارشناسان، ماتریسی از تحلیل اثرات متقابل وارد نموده و میزان ارتباط میان این متغیرها با نظر کارشناسان و خبرگان تشخیص داده شد. در نهایت با استفاده از روش یا تکنیک دلفی (Delphi Technique) به غربالگری و اعتبارسنجی شاخص‌ها و با استفاده از نرم‌افزار سناریو ویزارد به پیش‌بینی آینده و سناریونویسی در زمینه تصمیم‌گیری پیرامون ظرفیت پیوندها روستایی - شهری در راستای بازساخت فضای اقتصادی روستای استان قم پرداخته شد. جامعه آماری این پژوهش خبرگان هستند که از میان آنها تعداد ۳۱ نفر از خبرگان دانشگاهی همچون دانشگاه شهید بهشتی، تهران، تربیت‌مدرس، خوارزمی، تبریز و همچنین خبرگان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، جهاد کشاورزی، فرمانداری، استانداری و سازمان دهیاری‌های استان قم هستند. حجم نمونه در بخش کیفی پژوهش تا رسیدن به اشباع نظری به روش گلوله‌برفی ادامه یافت.

پرسش‌نامه‌های دلفی این پژوهش در چهار گام انجام شد. در گام اول عوامل تحرک‌بخش (پیش‌برنده) ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری در بازساخت اقتصادی فضای روستایی از نظر خبرگان استخراج و تعداد ۴۳ پیش‌ران شناسایی شد. در گام دوم هم خبرگان به پیش‌ران‌ها موجود شناسایی شده بر اساس میزان اهمیت با عدد صفر (بی‌تأثیر)، یک (تأثیر ضعیف)، دو (تأثیر متوسط) و سه (تأثیر زیاد) اقدام به وزن‌دهی کردند. در گام سوم هم بازه زمانی مورد پیش‌بینی برای تحقق این پیش‌ران‌ها سنجیده شد. در گام پایانی از گام‌های تکنیک دلفی پیش‌ران‌های دارای اهمیت کم حذف و یا بر مبنای مشابهت در پیش‌ران‌های دیگر ادغام شده و سرانجام ۲۰ پیش‌ران که بر مبنای دیدگاه خبرگان بالاترین امتیاز را کسب کرده بودند در چارچوب ماتریس مقایسه زوجی و میزان ارتباط متغیرها سنجیده شد. پس از پرشدن ۳۱ پرسش‌نامه به دست خبرگان، کار میانگین‌گیری انجام شد و در چارچوب داده‌های اکسل وارد نرم‌افزار «میک‌مک» شد و عوامل کلیدی به ترتیب اهمیت اولویت‌بندی شد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه (منبع: براساس داده‌های مرکز آمار ایران ۱۴۰۲)

یافته‌ها و بحث

یافته‌های توصیفی

در این پژوهش با توجه به شناسایی ابعاد گوناگون موضوع به آینده پژوهی در زمینه ظرفیت‌های پیوند روستایی - شهری و تحولات اقتصادی فضای روستایی، عوامل تأثیرگذار و پیشران‌های اصلی در این زمینه بر اساس ادبیات موضوع، پیشینه تحقیق، پیمایش میدانی و مصاحبه با کارشناسان سازمان‌های دست‌اندرکار در اقتصاد روستایی و متخصصین برنامه‌ریزی روستایی شناسایی شد. سپس ماتریس آثار متقابل آنها در اختیار کارشناسان و مسئولین محلی گذاشته شد تا ضمن بررسی ابعاد و مؤلفه‌های پرسش‌نامه، وزن دهی به آن را انجام دهند. وزن دهی به شاخص‌ها به صورت مقایسه‌ای زوجی و میزان ارتباط متغیرها با ابعاد بین صفر تا سه سنجیده می‌شود. به سخن دیگر رتبه‌بندی عوامل کلیدی و نیروهای پیشران بر اساس درجه اهمیت و عدم قطعیت استفاده شد. در ابتدا ماتریس ۲۰*۲۰ تشکیل گردید، پس از تکمیل نظرات، میانگین سطری و ستونی هر شاخص به دست آمد و در نرم‌افزار «میک‌مک» وارد شد از بین آنها عوامل کلیدی برای ورود به نرم‌افزار سناریو ویزارد استخراج شدند.

جدول ۱. طبقه‌بندی شاخص‌ها و نیروهای پیشران در زمینه ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و تحولات

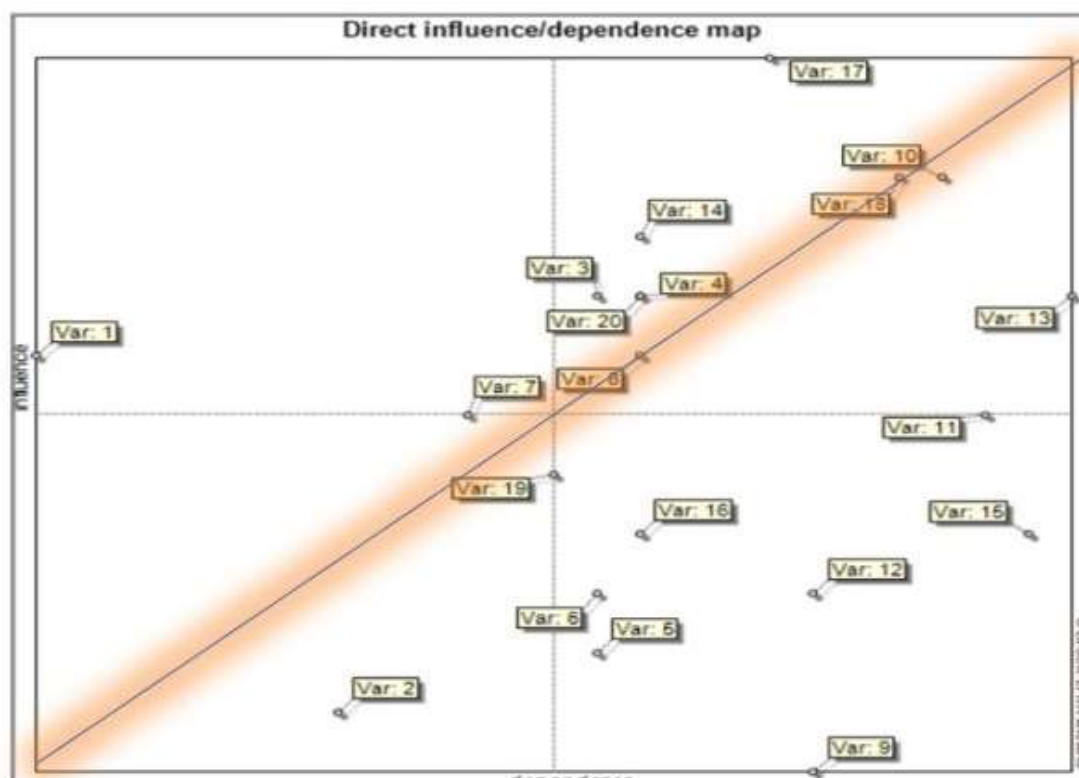
اقتصادی فضای روستایی	
گروه متغیرهای پنهان	طبقه‌بندی شاخص‌ها (متغیر آشکار) / نیروهای پیشران کلیدی
محیطی - اکولوژیک	استقرار روستا و شهر در یک ناحیه همگن
	جاذبه‌های طبیعی و انسانی در کانون‌های روستایی و شهری
	ابعاد و اندازه و بزرگی جمعیت روستاها و شهرها
اجتماعی	انسجام اجتماعی و فرهنگی میان روستاها و شهرها
	پیوستگی جریان دانش بومی روستایی - شهری
	برپایی تشکلهای اجتماعی و اقتصادی روستایی - شهری
اقتصادی	آموزش شهری‌ها در زمینه شیوه‌های نوین تولید و بازار رسانی
	گردشگری شهری‌ها در فضای روستایی و رواج خانه‌های دوم
	دادوستد کالاهای شهری در کانون‌های یکدیگر
	شراکت و سرمایه‌گذاری شهری‌ها در فعالیتهای روستایی
	تنوع‌بخشی به فعالیتهای در کنار فعالیتهای سنتی روستایی
	ارتباط عمده‌فروشان شهری با فعالیتهای روستایی
	سرمایه‌گذاری برای مراکز اقامتی و پذیرایی و توسعه گردشگری کشاورزی
	احداث واحدهای صنعتی و کارگاهی شهری در روستاها
	شکل‌گیری شبکه بازارهای دورهای و هفتگی
	گسترش IT و ICT برای بازار رسانی محصولات روستایی
کالبدی و زیربنایی	کیفیت و میزان دسترسی راه‌ها میان شهر و روستا
	گسترش خدمات حمل‌ونقل عمومی روستایی - شهری
	گسترش خدمات اداری شهری برای روستاها
	شکل‌گیری و گسترش شهرهای کوچک

یافته‌های تحلیلی

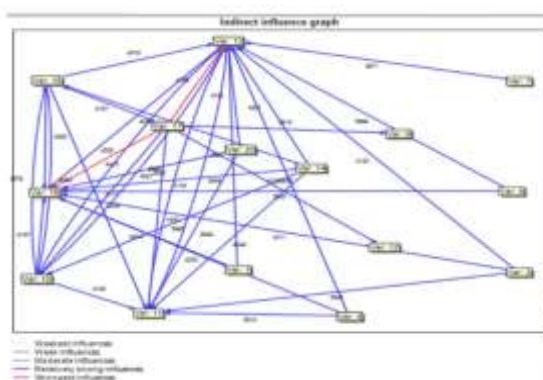
بر اساس نتایج به دست آمده از نرم‌افزار "میک‌مک" (شکل ۲)، اثراتی که هریک از متغیرها بر کل سیستم می‌گذارند، ارائه شده است. (۱) متغیرهایی که در ربع سمت چپ بالا و در نزدیکی منطقه شمال غربی هستند، عامل اثرگذار را نشان می‌دهند که طبق نتایج، یک عامل بر کل سیستم اثرگذار است. این متغیر که مهمترین ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری در تحولات اقتصادی نواحی روستایی است و بهبود آن به شدت بر متغیرهای مستقل اثر گذار است پیشران استقرار روستا و شهر در یک ناحیه همگن است. (۲) در ربع پایین و در سمت چپ نزدیکی قست جنوب غربی متغیرهای مستقل یا اهرمی است. این متغیرها با کمترین میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هستند که ارزش تحلیلی نداشته و اهمیتی برای آن‌ها متصور نیست. در این پژوهش متغیرهای جاذبه‌های طبیعی و انسانی در کانون‌های روستایی و شهری، و آموزش شهری‌ها در زمینه شیوه‌های نوین تولید و بازار رسانی و گسترش خدمات اداری شهری برای روستاها در این دسته قرار دارد. (۳) در قسمت جنوب شرقی متغیرهایی قرار دارد که تأثیرپذیری زیاد و

تأثیرگذاری کم دارند. این متغیرها وابسته به سیستم شناخته شده و از جهت که در اثر تغییرات سیستمی بیشترین تغییر در آنها اتفاق می‌افتد حائز اهمیت است. این متغیرها شامل: پیوستگی جریان دانش بومی روستایی - شهری، برپایی تشکلهای اجتماعی، دادوستد کالاهای شهری در کانون‌های دیگر، ارتباط عمده‌فروشان و بانکداران شهری با فعالیتهای روستایی، گسترش خدمات اداری شهری برای روستاها، شکل‌گیری شبکه بازارهای دوره‌ای و هفتگی و گسترش IT و ICT برای بازار رسانی محصولات روستایی است. (۴) قسمت بالا سمت راست در نزدیکی قسمت شمال شرقی محل استقرار مهم‌ترین متغیرهای سیستمی است که در تحلیل اثرات متقاطع شناسایی شده و متغیرهایی با تأثیرپذیری بالا داشته و همچنین عامل مهمی برای ایجاد تغییر در سیستم هستند. این متغیرها دوگانه بوده و به دودسته ریسک و هدف تقسیم می‌شوند. متغیرهای ریسک بالای خط قطری ناحیه شمال شرقی شکل قرار می‌گیرند و ظرفیت بسیار زیادی برای تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم دارد.

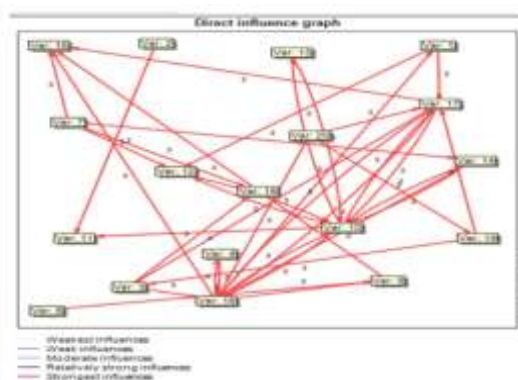
عامل کلیدی به‌عنوان متغیر ریسک در این قسمت قرار گرفته‌اند که شامل: کیفیت و میزان دسترسی راه‌ها میان شهر و روستا، احداث واحدهای صنعتی و کارگاهی شهر در روستاها، انسجام اجتماعی و فرهنگی میان روستاها و شهرها، ابعاد و اندازه‌بزرگی جمعیت روستاها و شهرها، شکل‌گیری و گسترش شهرهای کوچک، گردشگری شهری‌ها در فضای روستایی و رواج خانه‌های دوم و گسترش خدمات حمل‌ونقل عمومی روستایی - شهری. متغیرهای هدف زیر ناحیه قطری شمال شرقی صفحه قرار می‌گیرند. این متغیرها در واقع نتایج تکاملی سیستم و نمایانگر اهداف ممکن در یک سیستم هستند و ۲ متغیر تنوع‌بخشی به فعالیتهای روستاها در کنار فعالیتهای سنتی روستایی و سرمایه‌گذاری برای مراکز اقامتی و پذیرایی و توسعه گردشگری کشاورزی در منطقه متغیرهای هدف قرار گرفته است. در ادامه انتخاب نهایی عوامل کلیدی مؤثر و رتبه‌بندی آنها با نرم‌افزار صورت گرفته است که به‌عنوان ورودی نرم‌افزار سناریونویسی استفاده خواهند شد. شکل (۳) و (۴)، به ترتیب گراف روابط مستقیم نیروهای پیشران مؤثر بر تحولات اقتصادی روستاهای مورد مطالعه را نشان می‌دهند.

شکل ۲. آثار هریک از متغیرهای پژوهش بر کل سیستم

شکل ۴. رابطه غیرمستقیم بین متغیرها

شکل ۳. رابطه مستقیم بین متغیرها

امتیاز نهایی میک مک: ارزیابی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها و درجه تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر به دست آمده است. امتیاز نهایی نیروهای پیشران مؤثر بر ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و بازساخت اقتصادی فضای روستایی و رتبه بندی هر یک از عوامل به شرح جدول (۲) به دست آمد. نتایج حاصل از خروجی نرم افزار میک مک در شکل پراکندگی متغیرها نشان می دهد که متغیر کیفیت و میزان دسترسی راهها میان شهر و روستا، شراکت و سرمایه گذاری شهری ها در فعالیتهای روستایی و گسترش خدمات حمل و نقل عمومی روستایی - شهری به علت نزدیکی به منتهی الیه شمال شرقی از مهم ترین متغیرهای سیستمی برای ایجاد تحول در بازساخت اقتصادی فضایی روستایی هستند. همچنین احداث واحدهای صنعتی و کارگاهی شهری در روستاها، ابعاد و اندازه و بزرگی جمعیت روستاها و شهرها، انسجام اجتماعی و فرهنگی میان روستاها و شهرها، سرمایه گذاری برای مراکز اقامتی و پذیرایی و توسعه گردشگری کشاورزی، شکل گیری و گسترش شهرهای کوچک، استقرار روستا و شهر در یک ناحیه همگن، گردشگری شهری ها در فضای روستایی و رواج خانه های دوم بالاترین اثرات را در تغییرات سیستم دارند (جدول ۲).

جدول ۲. امتیازات نهایی نیروهای پیشران مؤثر بر ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و بازساخت اقتصادی فضای روستایی

ردیف	متغیرها	میزان اثرات مستقیم		میزان اثرات غیرمستقیم	
		تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری
۱	کیفیت و میزان دسترسی راهها میان شهر و روستا	۵۷۴	۵۲۴	۵۷۲	۵۲۳
۲	شراکت و سرمایه گذاری شهری ها در فعالیتهای روستایی	۵۴۹	۵۷۴	۵۴۹	۵۷۲
۳	گسترش خدمات حمل و نقل عمومی روستایی - شهری	۵۴۹	۵۶۱	۵۴۸	۵۶۱
۴	احداث واحدهای صنعتی و کارگاهی شهری در روستاها	۵۳۶	۴۸۶	۵۳۷	۴۸۷
۵	ابعاد و اندازه و بزرگی جمعیت روستاها و شهرها	۵۲۴	۴۷۴	۵۲۲	۴۸۴
۶	انسجام اجتماعی و فرهنگی میان روستاها و شهرها	۵۲۴	۴۸۶	۵۲۲	۴۸۵
۷	سرمایه گذاری برای مراکز اقامتی و پذیرایی و توسعه آگروتوریسم	۵۲۴	۶۱۱	۵۲۴	۶۰۸
۸	شکل گیری و گسترش شهرهای کوچک	۵۲۴	۴۸۶	۵۲۴	۴۸۲
۹	استقرار روستا و شهر در یک ناحیه همگن	۵۱۱	۳۱۲	۵۱۱	۳۲۷
۱۰	گردشگری شهری ها در فضای روستایی و رواج خانه های دوم	۵۱۱	۴۸۶	۵۰۹	۴۸۶
۱۱	آموزش شهری ها در زمینه شیوه های نوین تولید و بازار رسانی	۴۹۹	۴۳۶	۴۹۵	۴۳۵
۱۲	تنوع بخشی به فعالیتهای در کنار فعالیتهای سنتی روستایی	۴۹۹	۵۸۶	۴۹۸	۵۸۲
۱۳	گسترش خدمات اداری شهری برای روستاها	۴۸۶	۴۶۱	۴۸۹	۴۶۳
۱۴	شکل گیری شبکه بازارهای دورهای و هفتگی	۴۷۶	۵۹۹	۴۷۴	۵۹۵
۱۵	گسترش IT و ICT برای بازار رسانی محصولات روستایی	۴۷۴	۴۸۶	۴۷۵	۴۸۲
۱۶	برپایی تشکلهای اجتماعی و اقتصادی روستایی - شهری	۴۶۱	۴۷۴	۴۶۰	۴۷۴
۱۷	ارتباط عمده فروشان شهری با فعالیتهای روستایی	۴۶۱	۵۳۶	۴۶۷	۵۳۲
۱۸	پیوستگی جریان دانش بومی روستایی - شهری	۴۴۹	۴۷۴	۴۵۰	۴۷۳
۱۹	جاذبه های طبیعی و انسانی در کانون های روستایی و شهری	۴۳۶	۳۹۹	۴۳۸	۴۰۸
۲۰	دادوستد کالاهای شهری در کانون های یکدیگر	۴۲۴	۵۳۶	۴۲۵	۵۳۲

نتایج نرم‌افزار سناریو ویزارد: در این مرحله وضعیت‌های هر یک از عوامل کلیدی در آینده مشخص می‌شود. سناریوهای خروجی نرم‌افزار سناریو ویزارد عبارت‌اند از ۳ سناریو با سازگاری بالا، ۶۵۶۱ سناریو با سازگاری ضعیف. نتایج نشان می‌دهد ۳ سناریو سازگاری بیشتری در ظرفیت‌های پیوند روستایی - شهری در تحولات اقتصادی فضای روستایی در استان قم دارند. از بین این ۳ سناریو، سناریوی اول شرایط مطلوب و ایده‌آل، سناریوی سناریوی شماره دو به صورت ادامه وضع موجود و ایستا و سناریوی شماره سه وضعیت بحرانی و نامطلوب برای آینده را در بردارد.

سناریو اول: این سناریو بهترین و ایده‌آل شرایط ممکن برای ناحیه با امتیاز بالا و احتمال تحقق بسیار بالا است. در این سناریو نیروهای پیشران به شکل مطلوب بر بازساخت اقتصادی در سطح ناحیه تأثیر می‌گذارند و به‌کارگیری ظرفیت‌های پیوند در بازساخت اقتصادی فضای روستایی تأثیر مثبتی خواهد داشت. استقرار روستا و شهر در ناحیه همگن بوده و تأکید بر جاذبه‌های طبیعی و انسانی می‌شود. ابعاد و اندازه و بزرگی جمعیت روستاها و شهرها روند صعودی داشته و در حال گسترش است. انسجام اجتماعی و فرهنگی میان روستاها و شهرها به شکل چشمگیری افزایش یافته و میان جریان دانش بومی روستایی - شهری پیوستگی ایجاد خواهد شد. مردم و سازمان‌های دولتی در تعامل با هم اقدام به برپایی تشکلهای اجتماعی و اقتصادی روستایی - شهری خواهند کرد. متخصصین شهری اقدام به آموزش شهری‌ها در زمینه شیوه‌های نوین تولید و بازار رسانی محصولات روستایی خواهند کرد. تمایل شهری‌ها به گردشگری در فضای روستایی افزایش یافته و خانه‌های دوم رواج می‌یابد. افزایش دادوستد کالاهای شهری به کانون‌های روستایی و بالعکس افزایش یافته و شراکت و سرمایه‌گذاری شهری‌ها در فعالیت‌های روستایی بهبود می‌یابد. همچنین ارتباط عمده‌فروشان شهری با فعالیت‌های روستایی افزوده می‌شود. سرمایه‌گذاری برای مراکز اقامتی و پذیرایی و توسعه گردشگری کشاورزی گسترش یافته و تمایل به احداث واحدهای صنعتی و کارگاهی شهری در روستاها افزوده می‌شود. شبکه بازارهای دوره‌ای و هفتگی راه‌اندازی شده و IT و ICT برای بازار رسانی محصولات روستایی گسترش می‌یابد. کیفیت و میزان دسترسی راه‌ها میان شهر و روستا بالا رفته و خدمات حمل‌ونقل عمومی روستایی - شهری افزایش می‌یابد. گسترش خدمات اداری شهری برای روستاها افزوده شده و شهرهای کوچک گسترش می‌یابند.

سناریو دوم: ابعاد و اندازه و بزرگی جمعیت روستاها و شهرها نسبتاً روند نزولی داشته و وضع موجود انسجام اجتماعی و فرهنگی میان روستاها و شهرها ادامه می‌یابد. برپایی تشکلهای اجتماعی و اقتصادی روستایی - شهری ادامه یافته و ارائه آموزش شهری‌ها در زمینه شیوه‌های نوین تولید و بازار رسانی با وضع موجود ادامه می‌یابد. گرایش شهری‌ها به گردشگری در فضای روستایی و رواج خانه‌های دوم نسبتاً افزوده شده و تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها در کنار فعالیت‌های سنتی روستایی با روند موجود ادامه می‌یابد. احداث واحدهای صنعتی و کارگاهی شهری در روستاها به‌مانند وضع فعلی ادامه یافته و شبکه بازارهای دوره‌ای و هفتگی به فعالیت خود ادامه می‌دهد. IT و ICT برای بازار رسانی محصولات روستایی پیشرفت خاصی نداشته و در شرایط فعلی باقی می‌ماند. کیفیت و میزان دسترسی راه‌ها میان شهر و روستا نسبتاً مطلوب بوده و خدمات حمل‌ونقل عمومی روستایی - شهری به فعالیت خود ادامه می‌دهند و تحولاتی در زمینه خدمات اداری شهری برای روستاها و شکل‌گیری شهرهای کوچک ایجاد نمی‌شود.

سناریو سوم: در این سناریو همه حالت‌ها به شکل بحرانی بوده و سیستم به سیر نزولی خواهد داشت و شرایط سخت را تجربه خواهد کرد. ابعاد و اندازه و بزرگی جمعیت روستاها و شهرها متوقف شده و روند نزولی دارد. انسجام اجتماعی و فرهنگی میان روستاها و شهرها به‌شدت کاهش یافته و تشکلهای اجتماعی و اقتصادی روستایی - شهری از هم‌گسسته می‌شوند. به آموزش شهری‌ها در زمینه شیوه‌های نوین تولید و بازار رسانی توجهی نشده و گسترش گردشگری شهری‌ها در فضای روستایی و رواج خانه‌های دوم تضعیف می‌شود. تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها در کنار فعالیت‌های سنتی روستایی صورت نگرفته و سرمایه‌گذاری برای مراکز اقامتی و پذیرایی و توسعه گردشگری کشاورزی حذف می‌شود. واحدهای صنعتی و کارگاهی شهری در روستاها به تعطیلی کشیده می‌شود. همچنین، کیفیت و میزان دسترسی راه‌ها میان شهر و روستا کاهش یافته و خدمات حمل‌ونقل عمومی روستایی و شهری ارائه نمی‌شود. روند شکل‌گیری شهرهای کوچک نیز به‌شدت تضعیف خواهد شد.

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف آینده پژوهی به روش سناریونویسی برای شناخت ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری در باز ساخت اقتصادی فضای روستایی در روستاهای استان قم انجام شد. همان طور که بررسی ادبیات موضوع و مطالعات گذشته نشان داد، ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری برای باز ساخت اقتصادی نواحی روستایی از چند دهه گذشته تا کنون شاهد پویایی چندان مثبتی نبوده و در سال های اخیر هم چادر چالش های بیشتری شده است، بنابراین مستلزم شناخت صحیح و همه جانبه پیشران های کلیدی در بستر شناخت مؤلفه های اثر گذار و اثر پذیر سیستم است. از آنجاکه علم آینده پژوهی دربرگیرنده مجموعه تلاش هایی است که با جستجوی منابع، الگوها، و عوامل تغییر یا ثبات، به تجسم آینده های بالقوه و برنامه ریزی برای آن ها می پردازد؛ بازتاب دهنده چگونگی زایش واقعیت «فردا» از دل تغییر (ثبات) «امروز» باتوجه به شرایط هر ناحیه است.

از این رو در این پژوهش با شناسایی مهم ترین نیروهای پیشران کلیدی از رویکرد برنامه ریزی با روش سناریونویسی استفاده شد و این روش با نرم افزار میک مک اجرا گردید. بر مبنای یافته های پژوهش با در نظر گرفتن وضعیت عناصر پیشران و کلیدی، آینده ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری در روستاهای استان قم در ۳ سناریو قابل بررسی است. در سناریو اول که به بهترین و ایده آل ترین شرایط ممکن اشاره دارد عناصر پیشران به صورت متعادل بر باز ساخت اقتصادی فضای روستایی ناحیه مورد مطالعه اثر گذارند و به کارگیری ظرفیت های پیوند روستای - شهری در باز ساخت اقتصادی فضای روستایی اثر مثبت خواهد داشت. در این راستا وضعیت عوامل ۲۰ گانه از جمله کیفیت و میزان دسترسی راه ها میان شهر و روستا، شراکت و سرمایه گذاری شهری ها در فعالیت های روستایی، گسترش خدمات حمل و نقل عمومی روستایی - شهری، احداث واحدهای صنعتی و کارگاهی شهری در روستاها، ابعاد و اندازه و بزرگی جمعیت روستاها و شهرها، انسجام اجتماعی و فرهنگی میان روستاها و شهرها، سرمایه گذاری برای مراکز اقامتی و پذیرایی و توسعه گردشگری کشاورزی، شکل گیری و گسترش شهرهای کوچک، استقرار روستا و شهر در یک ناحیه همگن، گردشگری شهری ها در فضای روستایی و رواج خانه های دوم، آموزش شهری ها در زمینه شیوه های نوین تولید و بازار رسانی، تنوع بخشی به فعالیت ها در کنار فعالیت های سنتی روستایی، گسترش خدمات اداری شهری برای روستاها، شکل گیری شبکه بازارهای دوره ای و هفتگی، گسترش IT و ICT برای بازار رسانی محصولات روستایی، برپایی تشکلهای اجتماعی و اقتصادی روستایی - شهری، ارتباط عمده فروشان شهری با فعالیت های روستایی، پیوستگی جریان دانش بومی روستایی - شهری، جاذبه های طبیعی و انسانی در کانون های روستایی و شهری، دادوستد کالاهای شهری در کانون های یکدیگر در وضعیت مطلوب است.

در سناریو دوم که حالت ایستا داشته و به ادامه روند وضع موجود اشاره دارد ابعاد و اندازه و بزرگی جمعیت روستاها و شهرها، انسجام اجتماعی و فرهنگی میان روستاها و شهرها، برپایی تشکلهای اجتماعی و اقتصادی روستایی - شهری، آموزش شهری ها در زمینه شیوه های نوین تولید و بازار رسانی، گرایش شهری ها به گردشگری در فضای روستایی و رواج خانه های دوم، تنوع بخشی به فعالیت ها در کنار فعالیت های سنتی روستایی، احداث واحدهای صنعتی و کارگاهی شهری در روستاها، شکل گیری شبکه بازارهای دوره ای و هفتگی به فعالیت، گسترش IT و ICT برای بازار رسانی محصولات روستایی، کیفیت و میزان دسترسی راه ها میان شهر و روستا، خدمات حمل و نقل عمومی روستایی - شهری، خدمات اداری شهری برای روستاها و شکل گیری شهرهای کوچک تحول خاصی صورت نگرفته و میزان تلاش ها برای ارتقای این پیشران ها پایین است. در سناریو سوم نیز ابعاد و اندازه و بزرگی جمعیت روستاها و شهرها، انسجام اجتماعی و فرهنگی میان روستاها و شهرها، تشکلهای اجتماعی و اقتصادی روستایی - شهری، آموزش شهری ها در زمینه شیوه های نوین تولید و بازار رسانی، گردشگری شهری ها در فضای روستایی و رواج خانه های دوم، تنوع بخشی به فعالیت ها در کنار فعالیت های سنتی روستایی، سرمایه گذاری برای مراکز اقامتی و پذیرایی و توسعه گردشگری کشاورزی، احداث واحدهای صنعتی و کارگاهی شهری در روستاها، کیفیت و میزان دسترسی راه ها میان شهر و روستا، خدمات حمل و نقل عمومی روستایی و شهری، شکل گیری شهرهای کوچک به شدت ناکارآمد شده و شرایط بحرانی به خود می گیرد. فقدان پژوهشی که از لحاظ اتخاذ رویکردی که ظرفیت های پیوندهای شهری - روستایی برای باز ساخت اقتصادی فضای روستایی را مورد بررسی قرار داده باشد صریحاً مشهود است. همچنین برتری این پژوهش نسبت به سایر پژوهش ها این است که ضمن بررسی این مفاهیم به آینده نگری در این زمینه پرداخته است. روش تفکر نو که در این مطالعه ارائه شده سناریونویسی بر پایه تبیین ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری برای باز ساخت اقتصادی فضای روستایی است.

البته این پژوهش با محدودیت‌هایی نیز روبه‌رو بوده است. پژوهش ظرفیت‌های پیوند روستایی - شهری در بازساخت اقتصادی فضای روستایی در ایران موضوعی جدید است و بومی‌سازی این شاخص‌ها که در سطح جهانی مطرح شده‌اند با شرایط ایران فرایندی زمان‌بر و نیاز به جمع‌آوری دیدگاه‌های متخصصان این حوزه دارد. از این‌رو مصاحبه‌های مفصل و دریافت دیدگاه‌های کارشناسی از متخصصان و اساتید دانشگاه در این حوزه‌ها انجام شد که هماهنگی و تنظیم جلسات برای مصاحبه با متخصصان و ریاست سازمان‌های متولی مشکل بود. نتایج پژوهش حاضر قابل‌تعمیم به روستاهای اطراف کلان‌شهر بوده است و در صورت نیاز به تعمیم به سایر مناطق روستایی با احتیاط و دانش کافی صورت بگیرد. این پژوهش در ۳۰ روستای نمونه در استان قم انجام شد. بهتر است در تحقیقات آینده با حجم نمونه بزرگ‌تری روند پژوهش تکرار شود. برای پر کردن شکاف پژوهشی در این زمینه نیاز است سایر پژوهشگران در سایر کشورها به بررسی آینده‌پژوهی در این حوزه بپردازند تا بتوان مقایسه دقیق‌تری از نتایج داشت.

منابع

- Akkoyunlu, S. (2015). The potential of rural-urban linkages for sustainable development and trade. *International Journal of Sustainable Development & World Policy*, 4(2), 20-40. doi:10.1007/978-3-030-50841-8_6
- Andersson, A. (2025). Rural-urban linkages and rural livelihoods in sub-Saharan Africa. In *Handbook on Rural-Urban Linkages in the Global South* (pp. 86-100). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781802207712.00012>
- Azad Armaki, T., Sharepour, M., & Sedighi Kasmaee, M. (2019). The Cultural and Economic Evolutions Affecting the Urban Changes in BabolSar in the Reza Shah Pahlavi Era. *Journal of Culture and Communication Studies*, 19(44), 44-70. [In Persian] <https://doi.org/10.22083/jccs.2018.133141.2442>.
- Bababkhani, M., Hashempour, R., & Mirzaei, R. (2022). Sustainable Regeneration of Peri-urban Areas (Azadegan area of Iqbalieh). *Urban Strategic Thought*, 1(1), 100-112. doi: 10.30479/ut.2022.17260.1103.
- Brantmeier, E. J. (2018). Sustainable peace for the Planet. In *International Handbook of Holistic Education* (pp. 79-88). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315112398-11/sustainable-peace-planet-edward-brantmeier>.
- Caporaso, J. A., & Levine, D. P. (1992). *Theories of political economy*. Cambridge University Press.
- Clark, B. M., & Foster, J. B. (2010). Marx's Ecology in the 21st Century. *World Review of Political Economy*. <https://www.jstor.org/stable/41931871>.
- Commoner, B. (1990). *Making peace with the planet*. Pantheon Book. doi:10.22004/ag.econ.280043.
- Douglass, M. (1989). The environmental sustainability of development. *Third World Plan Rev*, 11(2), 211-238 <https://doi.org/10.3828/twpr.11.2.44113540kqt27180>.
- Eger III, R. J., & Smith, C. (2021). Integrated business intelligence and analytics: The case of the department of the Navy. *Journal of Governmental & Nonprofit Accounting*, 10(1), 26-49. https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/67394/Integrated_Business_Intelligence.pdf?sequence=1.
- Gallaher, C., Dahlman, C. T., Gilmartin, M., Mountz, A., & Shirlow, P. (2009). *Key concepts in political geography*. Sage. <https://www.torrossa.com/gs/resourceProxy?an=4912406&publisher=FZ7200>.
- Grinin, L., & Grinin, A. (2022). Revolutionary waves and lines of the twentieth century. In *Handbook of revolutions in the 21st century: The new waves of revolutions, and the causes and effects of disruptive political change* (pp. 315-387). Springer. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-86468-2_12.
- Goodman, P. (1962). Utopian essays and practical proposals. <https://www.amazon.com/Utopian-essays-practical-proposals-Goodman/dp/0394702476>.
- Hollist, W. L., & Caporaso, J. A. (2020). International political economy research: what is it and where do we turn for concepts and theory? In *An International Political Economy* (pp. 27-49). Routledge <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429045226-3/international-political-economy-research-turn-concepts-theory-ladd-hollist-james-caporaso>.
- Knickel, K., Almeida, A., Galli, F., Hausegger-Nestelberger, K., Goodwin-Hawkins, B., Hrabar, M., Keech, D., Knickel, M., Lehtonen, O., & Maye, D. (2021). Transitioning towards a sustainable wellbeing economy—implications for rural–urban relations. *Land*, 10(5), 512. <https://doi.org/10.3390/land10050512>.
- Ghaderi, M., Ahmadi, P., & Sadeghi, A. (2023). Examining Intercultural Interactions from the Primary School Students & Teachers' Perspective of Ardakan City: A Comparative Analysis at the Spatial Level of Class and Individual. *School Administration*, 11(4), 132-15.

- <https://doi.org/10.22034/jsa.2023.63081>.
- Melman, S. (1976). Decision Making and Productivity as Economic Variables: The Present Depression as a Failure of Productivity. *Journal of Economic Issues*, 10(2), 21, 240-280.
<http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/24142>.
- Ojagh1, A., Rahmani Fazli, A., & Monshizadeh, R. (2020). The role of rural-urban bonds in economic developments and poverty reduction in rural areas of Iran" (Case study: Songhor area). *Researches in Earth Sciences*, 12(45). 186-201.
<https://doi.org/10.52547/esrj.12.1.186>. [In Persian]
- Oluwasola, O., & Osuntogun, D. (2008). Increasing agricultural household incomes through rural-urban linkages in Nigeria. *African Journal of Agricultural Research*, 3(8), 566-573.
<http://www.academicjournals.org/AJAR>.
- Omidi, A., & Ghalamkari, A. (2019). The Role of Development-Oriented Foreign Policy on Turkey Economic Progress (2002-2017). *International Political Economy Studies*, 2(1), 300-331.
<https://doi.org/10.22126/ipes.2019.4016.1118>. [In Persian]
- Rezvani, M., and Shahcheragh, M. (2011). Rural-urban ties, immigration networks and rural development: Case study of Dehmala region, Semnan province. *Community Development (Rural and Urban)*, 3(1), 107-130. <https://doi.org/10.22059/jrd.2016.61184>. [In Persian]
- Rondinelli, D. A. (1990). Locational planning and regional economic development: Appropriate methods in developing countries. *International Regional Science Review*, 13(3), 241-248.
<https://doi.org/10.1177/016001769001300302>.
- Schultz, P. A., Van Ginhoven, R. M., & Edwards, A. H. (2021). Theoretical study of intrinsic defects in cubic silicon carbide 3 C-SiC. *Physical Review B*, 103(19), 195202.
<https://doi.org/10.1103/PhysRevB.103.195202>.
- Sotirov, M., & Memmler, M. (2012). The Advocacy Coalition Framework in natural resource policy studies—Recent experiences and further prospects. *Forest policy and economics*, 16, 51-64.
<https://doi.org/10.1016/j.forpol.2011.06.007>.
- Tacoli, C. (1998). Rural-urban interactions: a guide to the literature. *Environment and urbanization*, 10(1), 147-166. [doi/abs/10.1177/095624789801000105](https://doi.org/10.1177/095624789801000105).
- Tacoli, C., & Mcgranahan, G. (2015). rural-urban migration and urban poverty. In: Issue March. <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep01308?acceptTC=true&coverpage=false&addFooter>.
- Tacoli, C., Agergaard, J., Andreasen, M. H., & Brown, D. (2025). Introduction: changing rural-urban linkages in the Global South. In *Handbook on Rural-Urban Linkages in the Global South* (pp. 1-23). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781802207712.00005>.
- Veblen, T., Bowman, S. R., & Ardzooni, L. (2018). *Essays in our changing order*. Routledge.
- Tanjung, D., Kriswantriyono, A., Purnamadewi, Y., Suhardjito, D., & Wulandari, Y. (2024). The roles of innovations for village development in rural-urban linkages in West Java Province. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. [doi:10.1088/1755-1315/1359/1/012056](https://doi.org/10.1088/1755-1315/1359/1/012056).
- Zhu, H., Geng, C., & Chen, Y. (2024). Urban-Rural Integration and Agricultural Technology Innovation: Evidence from China. *Agriculture*, 14(11), 1906. <https://doi.org/10.3390/agriculture14111906>.
- Zieleniec, A. (2007). Space and social theory. *Space and Social Theory*, 1-224.
<https://www.torrossa.com/gs/resourceProxy?an=4912359&publisher=FZ7200>.